

Hónapló

Dalos György

Itthon

Budapest, 2021. május 14.

1982 nyarán két hónapos nyugati utazásra jogosító „egyablakos” passzust kaptam a hatóságtól. Azt hiszem, nem utólagos belelátás, hogy a BM akkortájt az íróféleket próbálta leválasztani az ellenzékéről, és irántam való nagylelkűségében még az sem zavarta, hogy kinntartózkodásomat Nyugat-Berlinben törvénytelenül megjelent könyvem tiszteletdíjából készítettem fedezni. Éppen csak lubickolni kezdtem a szabad világban, amikor az amszterdami utcán egy ismeretlen kiragadta kezemből azt a „Kossuth Könyvkiadó” feliratú polietilén zacskót, amelyben dőre módon pénzemet és útleveletem tartottam. Sokkos élmény volt, verejtékben úsztam, baráti segítséggel vergődtem el Hágáig, ott a magyar konzulátus „hazatérési igazolványt” állított ki számomra. Kölcsönökből sikerült megvennem a vonatjegyet, és Pesten azonnal sürgősségi kiutazási kérelmet nyújtottam be, hogy tovább folytassam szépen eltervezett utamat. Pár nappal később behívtak az útlevélosztályra, s egy hivatalnok kikérdezett az amszterdami közjátékról, majd telefonon felhívott valamilyen felsőbbbséget, vagy talán csak eljátszotta a beszélgetést. Két mondata megrögzült agyamban. Az egyik így hangzott: „Igen, mi léptettük be.” A másik: „Gubancos a téma.” Hamarosan postaládámban találtam a ropogós, drapp színű útlevelet, beszereztem az NSZK-s vízumot, és villámgyorsan vonatra ültem, Hegyeshalomtól Nickelsdorfig attól rettegve, hogy a BM meggondolja magát. Odakint már nem volt baj, kiadóm újabb előleget folyósított, s így még másfél hónapig lézengtem Köln, Frankfurt, Stuttgart és München között lopottnak érzett szabadságomban.

Mindez felrémlt bennem, amikor május elején A.-val együtt Feriehegynél „beléptettek”, azaz 2020 szeptembere óta először pillanthattam meg szülőföldem szép határát. Valamelyest ezúttal is „gubancos volt a téma”, hiszen hazatérésemet „üzleti útnak” kellett álcáznom, hogy elkerüljem a karantént, s noha túl voltam a második oltáson, még nem kaptam meg azt az elektronikus kártyát, amely mostantól talán a szabad utazás sine qua nonja lesz. Tudnom kellett, hogy a Berlinbe történő visszautazást sem adják ingyen: a Német Szövetségi Köztársaság a belépéshez 48 órán belül elvégzett Covid-tesztet követel. Ez a szűrés ma délután 16.20-kor esedékes, s megvallom, dacára kifogástalan oltási státuszomnak, némi szorongással várom az eredményt, amelynek birtokában feleresztenek a Lufthansa járatára, és közvetlen légi út híján müncheni átszállással landolhatok a vadonatúj Berlin-Brandenburg repülőtéren.

Persze az időszerű szabályozás szerint ott is karantént rendelhetnek el, minthogy édes hazám német szemmel éppen csak átbillent a „rendkívül kockázatos” besorolásból a „kockázatosba”. Szó, ami szó, bele kell törődnöm, hogy Európára masszív vasfüggöny ereszkedett le, s hogy az illetékesek bárkitől bármely határátlépést megtagadhatnak azon a címen, hogy ki-be utazása, mint a régi indoklás klasszikusan fogalmazta, „közérdeket sért”.

Ugyanakkor paradox módon mintha megfordult volna a nyolcvanas évek eleji felállás. Idén május elején Budapesten lélegeztem fel, ízleltem meg kis szabadságaim eleddig kevésbé méltányolt gyönyörűségét, azt, hogy helyet foglalhatok egy presszó vagy étterem utcai részében, feltéve, hogy süt a nap, vagy legalábbis nem zuhog az eső. Szabadon járhatok-kelhetek szülővárosomban, emberekkel találkozhatom, olykor még véletlenül is, órákig sétál-gathatok A.-val Óbudáig és vissza a Lipótvárosig, ellátogathatok Sz.-ékhez a Római partra, P.-ékhez Verőcére. Mindezen kalandok a szigorú Berlinben jóval „gubancosabbak”, de még ha elérhetők is, kevésbé vonzóak, mint itthon – maga a helymegjelölés is a hazatérés, a meghittség érzetét kelti. No, igen, maszk nélkül egy lépést sem tehetek, s mi tagadás, utálom az orromra tapadó, fülembe akaszkodó „FPP2, részecskeszűrős” viseletet. De hát utóvégre a régi érában is tartózkodással, önfegyelemmel – hajjaj, kisebb-nagyobb megalkuvásokkal! – kellett fizetni az aprócska szabadságokért, azért, hogy háromévente eljussunk Hegyeshalomtól Nickelsdorfig.

*

76

Földi László ezredes, biztonságpolitikai szakértő ekként magyarázza a Színház- és Filmművészeti Egyetem diákjainak hónapokig tartó megmozdulása-it: „Az egyetem átalakítása egyfajta belső ellenállást váltott ki a hallgatók egy részéből, akik spontán módon kezdtek tiltakozni az új rendszer ellen. Erre az első mozgalomra telepedtek rá az úgynevezett kiképzőtisztek, akik a háttérben azon munkálkodtak, hogy saját érdekeik mentén alakítsák át a társadalmat, az érdekviszony-rendszereket. A kiképzőtisztek bekapcsolódása a hallgatók akciójába tisztán érzékelhető volt, hiszen a kezdeti spontaneitást gyorsan felváltotta egy összeszedett, jól megkonstruált cselekvési terv.” Ezután meg is jelöli a terv értelmi szerzőit: „Már azt is tudjuk, hogy a berlini Momentum szervezetének kiképzőtáborából érkeztek segítők, akik elmagyarázták a hallgatóknak, hogyan folytassák tüntetésüket, hogy komolyabb provokációt váltsanak ki.”

Biztonságpolitikai szakértővel avatatlanok nehéz vitatkozni, pláne, ha az illető olyan régi motoros, mint Földi ezredes, aki már a békebeli III/III/1 (BM hírszerzés) vezető munkatársaként is dolgozott, s a rendszerváltás utáni kormányok egészen nyugdíjaztatásig igényt tartottak a szaktudására. Ő pedig a menekülthullámtól a netadó elleni tüntetésen keresztül egészen Szájer József brüsszeli botrányáig minden ügyben képviselte a veretes nézetet, miszerint az ellenség keze betette a lábát. Fenti nyilatkozatában az a feltűnő, hogy a „kiképzőtisztek” főnevet első említéskor óvatosan az „úgynevezett” jelzővel látja el, s csak másodjára szabadul meg ettől a stilisztikai finomságtól. Végül pedig eredeti szakmájának megfelelően hírt szerez nekünk: „Már azt is

tudjuk”, jelenti ki öntudatos többes szám első személyben, hogy Berlinben a Momentumnak kiképzőtáborra működik. Hadd járuljak hozzá a nyomozás sikeréhez: igen, a német fővárosban élő magyar fiataloknak van egy baráti körük, amely kétségkívül rokonszenvezik a Momentummal és a hazai civil szervezetekkel. „Kiképzőtáborukat” a friedrichshaini Szimpla nevű magyar kocsmában tartják fenn, amely honlapján fenn hirdeti az ottani összeesküvés biztonságpolitikai szemszögből releváns adatait: „Ártartomány: 1071 Ft – 2499 Ft, Konyhatípusok: kávéház, bár, európai, magyar, speciális étrendek: vegetáriánusbarát.” Jártam már a Szimplában, a társaság kedves, ha van is harcászati jellege, ügyesen titkolja. A sör és a fröccs jó. No de mit jelent az a fordulat Földi László szájából, hogy „már azt is tudjuk”? Többen vannak? És milyen módszerekkel szerezték a szenzációs hírt, amely nyilván a szigorú titoktartás végett nélkülöz minden konkrétumot?

*

Általános lomtalanítás, valóságos népünnepély: Újlipótváros házai előtt kupacokban hevernek az utcára kirakott, fölöslegesnek minősített tárgyak, szegény cigány emberek guberálnak a halmokban, ők még tudják, hogy a legkisebb érték is érték. Egyáltalán nem biztos, hogy a számúzótt mosógépet, hűtőszekrényt reménytelen életre kelteni, vagy hogy a fehérre mázolt konyhaasztal, régimódi kredenc, tévékészülék, használt ruha, cipő, mobiltelefon semmire se jó többé. Ami az egyiknek fölösleges, arra a másinak égetően szüksége lehet. Kapitalista értelemben, persze, a kihajigált javak elvesztik cseréértéküket, használati értékük azonban szubjektív megítélés kérdése. Még inkább igaz ez a szellemi termékekre: számtalan videókazetta nézhető volna, csak meg kellene találni hozzá a másutt utcára vetett készüléket, s talán célja vesztett kábel is akad valahol. Egy sarokház bejáratánál egész kis könyvtárra lettem figyelmes, leginkább szovjet regények, de orosz klasszikusok is akadtak közöttük, ifjúsági és gyermekkönyvek, *A Pál utcai fiúk* és a *Kántor nyomoz*. Attól tartok, hogy épp a könyvek fogják legkevésbé megúszni a lomtalanítást, senki sem hajol le értük, s valahol egy zúzdában fejezik be történelmi távlatból nézve tiszavirág-életű, papíralapú pályájukat. A múlás tárgyaké és embereké, kegyetlen ökonómia, a megszűnő helyet csinál a keletkezőnek, az előző az idejének, az meg 2022-nek.

2022 – mi lesz akkor? Gondolom, szabadabban fogunk járkálni, az álarc megint a bál dísze, a teszt iskolai feladatmegoldás lesz, világunk felocsúdik benuhátságából, igyekszik kikecmeregni a zord idők okozta süllyedéséből, derülátó közgazdászok egyenesen új konjunktúrában reménykednek. Én leginkább a színházaknak fogok örülni, annak, hogy megnézhetem *Az öreg hölgy látogatását* a pesti lakásomtól macskaugrásnyira lévő Vigben, ugyanott, ahol utoljára iskolás koromban láttam Sulyok Máriával a címszerepben. S egyáltalán, lesznek színházak, színészek, s színre lépnek talán azok a fiatalok is, akiknek épp most nem kedvez a szerencse, miután alma materüket alapítványba kényszerítették, hiába dalolták hónapokig édesbús, dacos himnuszukat, miszerint „sej, a titkos egyetem / titkosan kezdődik, / mégis utoljára / kivilágosodik”.

Választás

Május 29. az elnökválasztás napja a Magyar Újságírók Országos Szövetségében. A szervezet, amelyet inkább MÚOSZ néven ismer a szakma és a közélet (nem is feltétlenül tudva, mit takar pontosan a rövidítés), 1896-ban alakult, az idén tehát 125 éves lesz – kevés szakmai szövetség rendelkezik Magyarországon ennél hosszabb előtörténettel és folyamatos működéssel.

Az, amit most írni szeretnék róla, már csak a választás után jelenik meg, a szavazást semmilyen módon nem tudja befolyásolni, vagyis minden érdek nélkül írhatom.

Magyarországon az újságíró-érdekvédelem szinte reménytelen vállalkozás. Ez egyrészt nemzeti sajtóosság – hasonló volt a helyzet az elmúlt 125 évből legalább nyolcvanban –, másrészt az egész volt szocialista tömbre jellemző, ütőképes érdekképviselőtről a térségben máshol sincs tudomásom. Ez persze senkit nem ment fel a felelősség alól, engem sem; különösen nem egy olyan országban, ahol az összes nemzetközi statisztika szerint a legtöbbet romlott a sajtószabadság helyzete 2010 óta (nemcsak európai, hanem globális összehasonlításban is, ami azért tényleg példátlan teljesítmény).

78

Amikor 2017-ben a *Népszabadság*-ügy utóhatásaként odakerültem, volt egy utóbb tévesnek bizonyult feltételezésem arról, hogyan alakul a sajtó működésének külső környezete a következő négy évben. Azt valószínűsítettem, hogy a kormány el fogja veszíteni a kétharmados többséget 2018-ban, és amikor hozzá kell nyúlni a kétharmados médiaszabályozáshoz – márpedig a gyakorlat azt mutatja, hogy időnként hozzá kell nyúlni –, alkukényszerbe kerül, az ellenzékbe pedig talán szorul majd annyi előrelátás és polgári tartás, hogy nem engedik átszabni a vonatkozó törvényeket a sajtószakmai szervezetek bevonása nélkül. Ez több szempontból hiú ábránd volt: egyrészt, mint tudjuk, megmaradt a kétharmad, másrészt az ellenzék olyankor sem nagyon adta jelét, hogy érdekelné a sajtószakma véleménye, amikor véletlenül úgy alakult, hogy beleszólhatott valamibe (lásd például a Közzolgálati Közalapítvány kuratóriumába választott ellenzéki tagok esetét).

A MÚOSZ tehát tartósan ellenséges közegben kényszerült érvényt szerezni bizonyos szakmai minimumoknak. (Aki esetleg nem értene az „ellenséges” szót, vagy nem értene vele egyet: az Orbán-kormány 2010-ben hadat üzent a szabad sajtónak. Az illiberális kormányzás valójában a közmédia és a médiahatóság elfoglalásával, valamint az egypárti médiaszabályozás elfogadásával kezdődött. Azaz nem az újságírók indultak harcba a kormány ellen, hanem a kormány nyilvánította ellenségnek az újságírókat.)

Az együttműködésnek, a viszony normalizálódásának már a nulladik perctől hiányoztak a feltételei – ennek alátámasztására hadd említsek két gyakorlati példát. Fölmerült, hogy indulnánk a sajtót (is) felügyelő erőforrás-minisztérium egyik pályázatán. A kedves minisztériumi hölgy, akinél a részletekről

érdeklődtünk, segítőkészen elmondta a telefonban, hogy ne nagyon fáradjunk ilyesmivel, mert csak az időnket pazaroljuk. (Aztán úgy alakult, hogy az elmúlt négy év során az összes magyar sajtószövetség kapott valamilyen támogatást az államtól – kivéve azt a MÚOSZ-t, amelynek nagyobb a taglétszáma, mint az összes többié együttvéve.) Ez valamikor 2017 kora őszen történt. A másik eset korábbi, pontosan 2017. február 27-re esett – azért emlékszem ilyen pontosan, mert aznap választottak meg elnöknek. Nem sokkal a szavazás után hívott valaki a Duna TV-től, és azt kérdezte, mi lesz most a sajtókamarával, milyen terveim vannak a MÚOSZ sajtókamarai tagságával kapcsolatban. Nem tudtam neki érdemben válaszolni, mert addig a pillanatig nem tudtam semmilyen sajtókamaráról. Gyors telefonálgatás indult, pár percen belül megtudtuk az egyik, nálunk lényegesen kormányközelibb társszervezettől, hogy miről is van szó: egy kormányzati projektről, amelynek a lényege az összes szakmai szervezet egy akolba terelése lenne, némi kedvezményekért lemondva a kormányzati sajtópolitika bírálatáról meg az újságírói autonómiáról.

Ez valós dilemma, higgyék el, hiszen az újságírás (főként annak piaci szegmense) az egyik legkiszolgáltatottabb szakma, itt a 2008–2009-es válság óta nem nőttek érdemben a bérek, sokezres tömeg ekhózik, vagy kényszervállalkozóként számlázik munkaviszony helyett (amiből nem nagyon lesz nyugdíj), az újságíró-igazolványok nem biztosítják azokat a jogosultságokat, amelyek egyébként nélkülözhetetlenek lennének a munkavégzéshez, stb. Vagyis az államnak bőségesen volna teendője az újságírók egzisztenciális viszonyai körül – csak nem úgy, hogy cserébe a kormány mondhatja meg (egy kényszertagságú és a Fideszhez bekötött kamarán keresztül), hogy ki írhat újságot, és ki nem, mi számít etikus újságírásnak, és mi nem, ki publikálhat, és kinek kell elhallgatnia. Márpedig a kiszivárgott tervek pontosan erről szóltak. Az elképzelés attól volt ördögi, hogy az újságírókat nem egymással, hanem hivatásuk alapelveivel (nem mellesleg: a közönséggel) próbálta meg szembeállítani. És amikor azt mondom, hogy a MÚOSZ elmúlt négy évének legnagyobb eredménye a sajtókamara létrehozásának megakadályozása volt – annak köszönhetően, hogy sikerült közös elutasító álláspontra jutni az összes sajtószervezettel, azokkal is, amelyeket a közvélemény kormánypártinak tekint –, sajnos azt is hozzá kell tennem, számos újságíró (különösen a nem közéleti területen dolgozók) valószínűleg jobban járt volna a sajtókamarával, legalábbis rövid távon. Rosszul a kormányfüggetlen médiában dolgozó politikai újságírók jártak volna, meg a teljes hazai nyilvánosság; végső soron az ország. Ugyanakkor a MÚOSZ alapszabályának a szervezet tevékenységét leíró pontja így kezdődik: „A MÚOSZ fellép a tájékoztatás és a nyilvánosság szabad érvényesüléséért” – ez nem enged hosszas mérlegelést, ha az a kérdés, hogy lemondjunk-e anyagi előnyökért a tájékozódás és a tájékoztatás szabadságának maradékáról.

Hogy a sajtókamara-tervek megcsáklázása mennyire készületlenül érte a kormányt, és mennyire nem volt rá B terve, azt talán a Magyar Nemzeti Médiaszövetség (MNM) története mutatja leginkább. Az elvileg 2018 óta létező szervezetbe idén márciusra sikerült életet lehelni, feltöltve a KESMA-ból és a „köz médiából” verbuvált tagsággal. A taggá válásról, illetve a taglétszámról kívülállóként semmit sem lehet tudni, az viszont nyilvánvaló, mire jó az MNM:

olyasfajta szatellitszervezete a kormánypártnak, mint mondjuk az Alapjogokért Központ vagy a CÖF. Azaz mindenben igazat ad a hatalomnak, a saját területén szakmai(nak tűnő) alátámasztást nyújtva a hatalmi törekvésekhez. De azért mégis más, mintha ugyanezt egy olyan sajtókamara tenné, amelynek minden praktizáló magyar újságíró kötelezően a tagja, és amely épp ezért a teljes magyar sajtó nevében beszél. Erre az MNM-re akkor sem lesz szükség, ha a de facto Fidesz-média (KESMA + MTVA) teljes stábját belekényszerítik valamilyen eszközzel: bármint mond az MNM, az mindig csak a Fidesz hangja lesz.

Miután a szabályozáshoz, a médiahatósághoz és a közmédiához nem engedték közel, a MÚOSZ olyan területeken tudott – apró, de kézzelfogható – eredményeket elérni, ahol nem kell kooperálni a hatalommal. Van jogsegélyszolgálatunk, amelyet tagsági viszonytól függetlenül is igénybe vehetnek az újságírók (ezt a segítséget rendszeresen fel is ajánlottuk olyan kollégáknak, akiket valamilyen támadás vagy jogsértés ért). Menedéket és átmeneti munkateret biztosítottunk fedél nélkül maradt szerkesztőségeknek és újságíróknak. Miután a kormány annektálta a Táncsics-díjat – nem csak a szakmai szervezeteket, de egy idő után már a szakminisztert is kihagyva a döntésekből, politikai jutalomfalattá degradálva az egykor igen rangos elismerést –, új, három év alatt komoly presztízst szerző díjat alapítottunk Magyar Sajtódíj néven, amelynek odaítélése hét kiemelkedő magyar újságíró titkos szavazásán dől el. Vagyis idehaza igyekeztünk támasztékot adni egy folyamatosan támadás alatt álló, de nélkülözhetetlen hivatás művelőinek. És felléptünk ugyanezért a nemzetközi szintéren is, eljárásokat indítva az Európai Bizottságnál a pártérdekű „közmédia”, az állami hirdetésekkel működő Fidesz-sajtó és a rendre pártszempontú döntéseket hozó, a Klubrádió frekvenciáját elvevő médiahatóság ellen; továbbá ellátva nagyon pontos adatokkal és információkkal minden olyan szervezetet és európai politikust, aki bármilyen okból foglalkozni kezdett a magyarországi sajtószabadsággal. Amit ma Európa tud a magyar médiahelyzetről, azt jelentős részben a MÚOSZ révén tudja, és mára eljutottunk odáig, hogy akinek kérdése van szakmánk helyzetről a világban – az USA-tól Kínáig, Törökországtól az EU-ig –, az automatikusan hozzánk (is) fordul, mert megtapasztalta, hogy számokkal és felmérésekkel alátámasztott, sajtóképes, jogi eljárásokban is használható anyagot vagy nyilatkozatot kap tőlünk.

Nem gondolom, hogy ez sok lenne: ahogy a bevezetőben is írtam, ez a minimum. A feltételek olyanok, hogy az elvárható minimum nagyon közel van az elérhető maximumhoz. A MÚOSZ-ban is vannak viták arról, hogy legyünk-e egy kicsit simulékonyabbak, vagy tartsunk ki, bízva benne, hogy történnek olyan változások a politikában, amelyek nyomán enyhül a hatalmi nyomás a sajtón. Én a szabad tájékozódás jogával élni kívánó állampolgár (a sajtószabadság „jogalanya”) rovására nem kötöttem eddig kompromisszumokat, és nem is szeretnék a jövőben sem. Hogy ez többségi álláspont, vagy kisebbségbe szorul, véget vetve egyúttal az elnöki ténykedésemnek, az a júniusi szám megjelenésekor már ismert lesz. Akárhogy alakul is: köszönöm, hogy végigkövették ennek a négy évnek a megpróbáltatásait, amelyek visszatérően beszűrődtek a naplóbejegyzéseimbe.

A bunga-bunga és az antikommunizmus

Szerbia sokkban! Az államelnök a tévé kamerája előtt számolt be Veljko Belivuk maffiózó csoportjának legújabban feltárt bűncselekményéről. A vérfagyasztó történetet Vučić elnök részletesen előadta. A letartóztatott maffiózók 17 alkalommal emberi holttesteket daráltak le, és a darált húsból csevapot készítettek. A nyomozás folyik, a bírósági per még nem kezdődött el, a vádak azonban sokirányúak. Többször is elhangzott, hogy a bűnözők az elnök életére törtek, állampuccsot terveztek, és lehallgatták a telefonbeszélgetéseit. A belügyminiszter szerint a maffiózók szoros kapcsolatban voltak az állambiztonsági szervekkel. Újvidék polgármestere és a kormánypárt alelnöke, Miloš Vučević bejelentette, hogy a miniszterek között is akad cinkostárs. A történet végét nehéz előre látni. Egyelőre senki sem érti, hogy miért Vučić elnök számol be a nyomozati eseményekről, miért nem az ügyészség.

A tavaszra sorra kerülő választások előtt a botrányt botrány követi. A belgrádi Nemzeti Színházban május 9-én ünnepi akadémián emlékeztek a győzelem napjára, amelyen Aleksandar Vučić államelnökkel az élen részt vett a szerbiai politikai vezérkar. A szervezők kényes emlékezetpolitikai feladat előtt álltak, hiszen kormányzati körökben egyre bizonytalanabb, hogy ki a fasiszta, és ki az antifasiszta. A szerbiai parlament évekkel ezelőtt kiegyenlítette Tito partizánjait Draža Mihailović nacionalista csetnikjeivel, akik kezdetben szembeszegültek ugyan Hitlerrel, de aztán úgy vélték, hogy a kommunizmus veszélyesebb, mint a fasiszmus, úgyhogy a kommunisták elleni támadásokban együttműködtek a megszálló német csapatokkal. A parlament átvágta a gordiuszi csomót: a „nemzeti egység” nevében kimondta, hogy a csetnikek és a partizánok is egyaránt antifasiszták voltak. Ezek után felmerül a kérdés, hogyan ünnepeljék meg a fasiszmus feletti győzelmet, hogy ne nagyon emlegessék Tito marsallt, a kommunistákat és a testvériség-egységet hirdető jugoszláv partizánokat.

A helyzetet bonyolította az is, hogy pár nappal előbb, május 4-én volt Tito marsall halálának 41. évfordulója, amelyről a hivatalos emlékezetpolitika nem vett tudomást, azonban újfent kiderült, hogy Tito személye mind a mai napig megosztja a szerbiai társadalmat, hiszen még mindig eleven az antifasiszta érzület, mely érdekes módon nemcsak az idősebb nemzedék körében, hanem a fiatal értelmiségiek között is gyökeret eresztett. A különböző antifasiszta tüntetéseken tömegesen jelennek meg a fiatalok és rendkívül aktívak a belgrádi baloldali antikapitalista civil szervezetek.

A hatalomnak negyven év után sem sikerült maga alá gyűrni a Tito-nosztalgiaát. A nacionalisták Titót a szerb nemzeti identitás megrontójának tartják, mások pedig véreskezű diktátornak nevezik. 1980. május 4-én az egész

ország gyászolta a halálát, utólag nehéz megállapítani, hogy csak az autokrata pártvezért siratta, vagy pedig a saját jövőjét is. Egy azonban biztos, a gyász őszinte volt és mély. Talán akadnak majd kutatók, akik megfejtik, miért él olyan elevenen az utca emberében az a Tito-nosztalgia, ami kirajzolódott az idei május 4-i hangulatból is. Hivatalosan nem emlékeztek meg a gyásznapról, nem hivatalosan annál inkább. A titoizmus felköltözött az internetre. A politikai elitből kiábrándult tömegek rendszerint a titói korszakra utalnak, és sokak szerint Tito afféle antikapitalista apokrif mítosszá vált. A kérges kezű nagyapák Titóról mesélnek az unokáknak, akik nem is értik, miről van szó: legendáról vagy valóságról. Az unokák mindezt úgy veszik tudomásul, hogy tömegesen kivándorolnak.

Ebben a rendkívül ellentmondásos helyzetben kellett megünnepelni az antifasiszta győzelem napját, anélkül, hogy a kommunisták és Tito marsall érdemeit kiemelnék. Felerősödött az antikommunizmus, habár egyetlen parlamenti párt sincs, amelyik a kommunizmus vagy a szocializmus jelszavát tűzte volna zászlajára.

A zűrzavaros helyzetben viszont csak zűrzavaros szellemű ünnepi akadémiát lehetett rendezni. Történt ugyanis, hogy az államelnök jelenlétében elhangzott a Hitlerrel kollaboráló Milan Nedić katonai indulója is. A szervezők azzal védekeztek, hogy az induló szövegét Momčilo Nastasijević, a jeles szerb költő írta 1936-ban, Nedić kormánya csak visszaélt vele. Számos történész azzal próbálja igazolni Nedić kollaborációját, hogy azért fogadta el Hitler ajánlatát, hogy ne folyjék feleslegesen szerb vér. A nemzeti érdek fontosabb volt számára, mint az antifasizmus. A kritikusok egyik része szerint szó sincs Nastasijević verséről, hiszen az elhangzott induló szövege egy névtelen patrióta szerző műve, a másik része viszont azzal érvelt, hogy teljesen mindegy, ki a szerző, az a fontos, hogy Milan Nedić katonasága és rendőrsége azt az indulót hallgatta, miközben összefogdosta és haláltáborba küldte a zsidókat, Nedić pedig Hitler előtt azzal dicsekedett, hogy Belgrád élen jár Európában a zsidók megsemmisítésében.

Ezzel egy időben egy másik botrány is kipattant. Lehet, azért, hogy elrejtse az előző botránysorozatot. Kutyaharapást szőrével – a tegnapi botránnyal újabb botránnyal kell eltusolni, ezt jól megtanulták a politikai-marketing-szakértők. Marinika Tepić, a Szabadság és Igazság Pártjának alelnöke azzal vádolta meg Dragan Marković Palmát, az Egységes Szerbia Párt elnökét, a jelenlegi koalíciós kormány egyik tagját, hogy városában, Jagodinán szexpartikat rendezett. Megszólalt annak a szállodának a portása, amelyikben lezajlottak a szexpartik. Az illető arról számolt be, hogy a partikra Belgrádból szállítottak fiatal lányokat, a jagodinai közalkalmazott hölgyeknek pedig kötelező volt megjelenni a mulatságokon. Azt is elárulta, hogy más rangos funkcionáriusok is részt vettek a bunga-bungán. Mindjárt akadt tiltakozó funkcionárius. Ivica Dačić, a szerbiai parlament elnöke nem ismert tréfát, ő Jagodinában múzeumokat látogatott, és csak pártösszejöveteleken jelent meg. Palma is tagad, bosszút forral, s ígéri, hogy börtönbe juttatja Marinika Tepićet, hiszen mindenki tudja, hogy ő csakis a családias hangulatú rendezvények kedvelője, és nem tehet róla, hogy szereti a zenét.

Semmi szex!

Palma természetesen nem akar ki. A délszláv háború idején Arkannal, a Horvátországban harcoló szerb szabadcsapatok vezetőjével alakított pártot. Ő a miloševići idők hőse, javára legyen írva, nem egyedül, hiszen tucatszámra térnek vissza a kilencvenes évek „hősei”. Meg is fenyegette a szövetségeseit: ha őt ejtik, akkor bezzeg beszélni fog. Hogy valamiféle, mondjuk, „ártatlan” szexi rendezvények mégis voltak, azt Ana Brnabić kormányfő egyik régebbi nyilatkozata tanúsítja. Az újságírónak pár évvel ezelőtt elárulta, hogy Palma őt is meghívta az egyik jagodinai bulira. „Ezekben a bunga-bunga bulikban szórakozunk, énekelünk, a férfiak csókolózhatnak a nőekkel, a nők is csókolózhatnak nőekkel, de a férfiak férfiakkal nem”, idézte szóról szóra Ana Brnabić a jagodinai kiskirályt. Ennyi elég is! A többi az ügyesség és a bíróság dolga. Ez is jócskán árulkodik az új rendszerváltási elittről, amely szerint csak a nők csókolózhatnak a nőekkel, a férfiak a férfiakkal nem. Mégsem lehet teljes értékű LMBTQ-lakomát rendezni a Balkánon. Így kezdődött a nagy rendszerváltási szexuális forradalom. Csak nehogy politikai prostitúció legyen belőle.

Fogalmam sincs, hogyan zárul a bunga-bunga-botrány. Úgy, mint az eddigiek, szőnyeg alá seprik, de a kór ezzel nem szűnik meg. Megtörténhet, hogy Dragan Marković Palma pórul jár, bár ahogy olvasom, a legtöbben kételkednek. A kommentátorok szerint a választások előtt a kormánypárti koalíciónak nem felel meg egy ilyen botrány, úgyhogy bírósági tárgyalás sem lesz. Valójában nem a jagodinai kiskirály a fontos, hanem az új úrhatnám osztály életformája és értékrendje. A neofita új osztály kimondottan ízléstelen, narratívája a bulvársajtó szókincséből merít. Némelyikük szókincese olyan szegényes, hogy csak azt tudja eldadogni, hogy „hazai ellenség és külföldi bérenc”. Nem az egyik vagy a másik népképviselő bunga-bunga bulija háborít fel, hanem az új osztály terjesztette bunga-bunga kultúra.

A minap jártam az Újvidékkel szemben levő Duna-szigeten. Az egyszerű kirándulóhelyen a szocializmus idején az iparosok, a horgászok és a természetkedvelők faházakat építettek, és baráti vacsorákat rendeztek. Így volt ez egészen a szocializmus bukásáig, utána a házikók lassan megritkultak, és helyükbe pompás villák épültek. Az újjgazdagok nem is titkolják, hogy van pénzüik a luxusra. Ugyanilyen sors várt a Tarcal-hegyen épülő víkendtelepekre is. A szerény házikókat luxusvillák cserélték fel. A Tarcal-hegységben is győzött a bunga-bunga kultúra.

Ugyanebben az élményben volt részem a tengerparti Herceg Noviban is. Megszemléltem Tito marsall és Edvard Kardelj Herceg Novi-i villáját, aztán a tenger partján sétálva megpillantottam az újjgazdagok csillogó márványvilláit. Húsz méterre a tengertől a magas kőkerítéssel védett villák kertjében fürdőmedencék hivalkodtak, a bejárat előtt pedig őrség vigyázta a gazdák nyugalma. Mellettük Tito és Kardelj villája szerény vidéki kúriára emlékeztetett. Úgy látszik, a kommunista vezetőkben még élt valamiféle puritán erkölcs. Bár ők sem vetették meg a fényűzést, de a puritán ideológia valamelyest fékezte őket. Nem az olcsó szakszervezeti nyaralókban pihenték ki a fáradaik, de legalább szorgalmazták ezeknek a nyaralóknak a

működését: élvezték a melósok is az Adriát. Most szabadság van, az Adrián drága jachtok száguldoznak, a szakszervezeti nyaralókat megszüntették, épülnek a márványpaloták, a poszttranzíciós elitet nem roncsolja többé a puritán kommunista internacionalista ideológia. Ha netán felmerül, hogy szerény politikusi fizetésükből hogyan telik ekkora úrhatnámásra, a válasz egyszerű. Ez a szabadpiac törvénye: mindenki annyit ér, amekkora a villája.

Parászka Boróka

Az öntudatos elefánt

84

Amikor beültem az autóba, hogy a szerkesztőségbe hajtsak, többen utánam szóltak: biztos, hogy menni akarok? Napok óta fáradt, és kialvatlan voltam. Áprilisban csak görgettem magam előtt a lezáratlan ügyeket-témákat, és már látszott: a május sem lesz semmivel sem eredményesebb, kegyesebb. Felpörög a magyarországi kampány, ezt Erdélyben is érezni azonnal. Nagy a nyomás, hogy miről beszéljünk vagy hallgassunk. Mindennapos munka számomra eldönteni: minek van legitimitása és relevanciája a romániai magyar sajtófogyasztók számára. Sem túlzottan „rátolni” nem akarom a kampányt a hallgatóimra az általam szerkesztett rádióműsorban, sem megke-
rültni nem akarom a témákat-ügyeket.

Hallgatóink jelentős része kettős állampolgár, szavazó. Joguk van tájékozódni, felkészülni a döntésre. Még akkor is, ha én személy szerint a kettős állampolgárság és a szavazati jog kiterjesztését sok szempontból vitatom és elutasítom. Azoknak a hallgatóknak meg, akik úgy érzik, hogy túl nagy teher a magyar politika, túl sok figyelmet von el a saját, romániai életünktől, joguk van saját helyi tartalomra. Joguk van a felszusszanásra a mindenho-
va beszivárgó, mindenre rátelepedő magyar–magyar konfliktusok alól.

A Dobrev Klára ellen indított lejáratókampány érte el végül az ingerküszöböt. A politikusnőt Elena Ceaușescuhoz hasonlította egy magyar propagandakiadvány. Az üzenet egyszerű, sértő és agresszív: érdemtelenül juthat hatalomhoz egy akarnok, buta nő. Masszív szexizmus van a nem túl rafinált összemosás mögött. De nem is ez háborított fel leginkább – a szexizmust, a nők lejárátásának, diszkreditálásának fölöttébb sematikus, ötlettelen stratégiáit már megszoktam. A történelemhamisítás, illetve a történelmi tények nem ismerete az, ami végül megszólalásra ösztönöz. A romániai diktatúra összemosni a jelenlegi magyarországi helyzettel, az a romániai múlttal, a diktatúra áldozataival szembeni tiszteletlenség és a magyarországi jelen szándékos torzítása. A múlthoz nem enged megfelelően viszonyulni ez az üzenet, a jelen helyes értelmezését viszont ellehetetleníti.

A májusi első nagy feladat tehát az volt, hogy láthatóvá tegyem az Elena Ceaușescu és Dobrev Klára közötti párhuzam megalapozatlanságát, etikát-

lanságát. És ehhez arra lenne szükség, hogy a Ceaușescu-diktatúra természetét megfelelő mélységben ismerjék az emberek. Nem ismerik. Fogalmuk sincs, honnan, milyen társadalmi háttérből származik a diktátor házaspár, hogy mit jelent ez a sokszor használt kifejezés: „diktátor házaspár”, „diktátorcsalád”. Arról sincs fogalmuk, mit jelent egy női diktátor felemelkedése. Elena Ceaușescut sem ismerik. Mert mindent elnyomtak a forradalom óta a személyéről szóló viccek, a felszínes, előítéletekkel teli általánosítások. A részben irányított, részben véletlenszerűen kialakuló osztálytársadalmi háritás. Ezért lehetett Elena Ceaușescuból egy gonosz mesei figura, egy mumus, egy kesztyűbáb, akit bármikor elő lehet kapni ijesztgetés és elrettentés céljából. Hosszú ideje gondolkodom, hogyan rajzolható újra a róla alkotott portré. Hogyan lehet a romániai diktatúrákról keringő evidenciákat dekonstruálni, új, hiteles tartalommal megtölteni. Járulékos haszna lenne egy ilyen munkának az, ha a fenti lejárató kampányokat ellehetetlenítené. És legfőképpen megtanulnánk analitikusabban, mélyebben gondolkodni a ma burjánzó autokratikus rendszerekről is.

Ahhoz, hogy Dobrev Klára megkapja azt az esélyt, amely minden politikusnőnek járna: a méltányos, fair kommunikáció esélyét, mélyre kellett volna ásni a Ceaușescu–Dobrev-párhuzam miértjeibe. Már túl a triviális tényen, hogy valami nagyon dehonesztálót akart hozni a propagandagyár. Nem sikerült a mélyfúrás. Nem volt rá kellő idő. De az a néhány tény, amit mégis sikerült publikálni: például az, hogy Elena Ceaușescut a kisiklatott, meghamisított nőpolitika repítette oda, ahova jutott – a meglepetés erejével hatott. Felfigyeltek rá az emberek. Talán néhányuk számára az is leestett, hogy a biztonságos, egyenlő esélyeket nyújtó nőpolitika megspórolhatatlan. És ettől a felismeréstől már csak egy lépés a ma aktív magyar politikusnők tehermentesítése. Elég ehhez egy újságcikk? Néhány rádiós anyag? Egyetlen újságíró? Dehogy. De a megközelítés, a történelmi perspektívák nyitása, feszegetése, a társadalmi folyamatok követése frissítően hat. A közönség hálása, tartalmat, hiteles tartalmat akar a folyamatosan zümmögő propagandagyárak árnyékában.

Akár biztató lehetett volna ez a figyelem, ha nem jön az izraeli–palesztin konfliktus. Ez utóbbiról lehetetlen érdemi párbeszédet folytatni. Pedig minden kommunikációs tudásomat felhasználtam. A lehető legtöbb szempontot megmutattam az erről készült rádiós anyagokban, a konfliktushoz lehető legközelebről hoztam nyilatkozókat. Kíméletesen, asszertíven, konfliktuskerülő és oldó módon fogalmaztam, és erre ösztönöztem interjúalanyaimat is. Mégis, ha csak a téma felmerül, ha csak a cím elhangzik: máris fellángolnak az indulatok. Máris, mint a petárdák, úgy kezdenek süvölteni a vélemények. Habzik, újra- és újratermelődik az Izraeltól, zsidóktól és palesztinoktól távol eső konfliktus. Annyira kezelhetetlen, annyira indulatokkal terhes, hogy megkérdőjelez mindent, amit az etnikai-vallási konfliktusok oldásáról az utóbbi években gondoltam. Folyamatos bukás emiatt a május. Érkeznek az ilyen-olyan fenyegető levelek, ömlenek a gyűlölködő kommentek. Nincs pihenés, nincs felszusszanás. Pillanatig az is eszembe jut, ami egyébként nem szokott: kerülni kellene a témát, nem kellene lehetőséget teremteni a

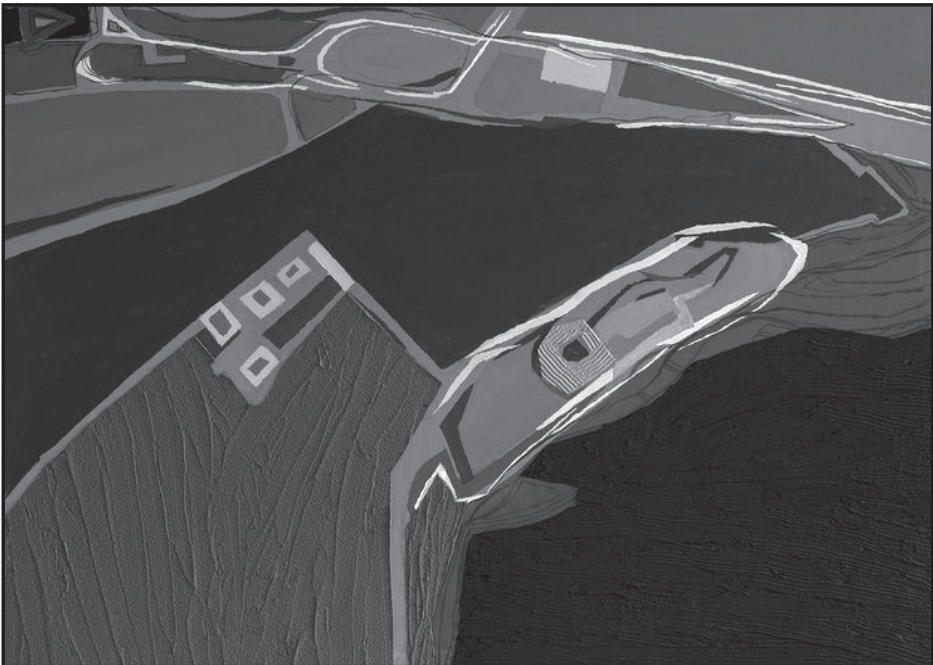
konfliktusok újratermelődésére, alakváltására, kiterjedésére. Mert nyilván az izraeli–palesztin konfliktus Erdélyben nem a zsidókról és a palesztinokról szól, sokkal inkább a románokról és a magyarokról. A magyarországiak számára az államba vetett bizalomról, a nemzetállam értelmezéséről és értékeléséről. Az oly konszenzusos kisebbségvédelem, kisebbségjogi szemlélet is vitatottá válik. Minden érvényét veszti. Hát kell ez nekünk? Szerencsére a megtorpanás csak néhány percig kísért meg. Ha most nem, ha ennek az ügynek a kapcsán nem megyünk le a dolgok mélyére, ha most meghátrálunk, mikor, miben tudunk, tudok relevánsak, hitelesek lenni? Mi a fenéért csinálom ezt a valamit, ezt a napi kommunikációs iszapbirkózást, amit egyezményesen és eufemisztikusan újságírásnak nevezünk? Türelmesen nyomom a napi penzumot ezen a téren is, naponta megkapom, hogy zsidóbarát vagy épp antiszemita vagyok – attól függően, hogy melyik oldalról jön az előítélet.

Nem sokáig ringatózhatom abban a hitben, hogy az izraeli–arab konfliktus természete miatt érnek a kudarcok. (És háríthatom így a konfliktusokat egy földrajzilag is messzi, szimbolikusan is távoli térbe.) Véletlenül bukkanok rá Fábry Ádám könyvére, a *Magyarország politikai gazdaságtana. Az államkapitalizmustól az autoriter neoliberalizmusig* című tanulmánykötetre. Kiváló térségi összehasonlítás: a visegrádi országok, a balti államok, a közép- és kelet-európai országok gazdaságtörténetének összehasonlítása. Magyarázat arra, honnan indul és miért a rendszerváltás, és hogyan jutott el oda, ahol most vergődik. Pont erre van szükségem ahhoz, hogy a kettős és nem kettős állampolgár erdélyi magyarok érdeklődését is felkeltsem, és felelősséget ébresszek bennük a politikai döntéshozásban való részvételre, vagy az attól való távolmaradásra. Eléggé mély, eléggé perspektivikus, megfelelő történeti mélységet nyújtó tartalom. Fábry Ádámot könnyű rábeszélni a rádióinterjúra, és a technika csodája, hogy ez azonnal össze is jön Buenos Aires–Marosvásárhely-tengelyen. Ádám hosszan beszél az elmúlt negyven év hatásáról a munkajogra Magyarországon, a szakszervezetek helyzetéről, a külföldi tőke bevonásáról, a privatizációról – s arról, hogy mindez a térség többi országában hogyan zajlott. Hozza azt a tartalmat, amit vártam. Ha a szerkesztői számításom bejön, akkor a hallgató úgy jut el a demokratikus intézmények leépülésének (leépítésének) problémájához, az autokratikus társadalmi struktúrák felismeréséhez, hogy a szokásos hárítási mechanizmusok elmaradnak, a klisék érvényüket veszti. Megtörténik a rá- és a felismerés.

De nem, nem jól kalkuláltam szerkesztőként. A figyelmet elviszi a „neoliberalis” fogalom használata. Irtózatot indulatokat kelt, a hallgatók, az olvasók azonnal „a” liberalizmusról kezdenek vitatkozni. Védik az elmúlt évtizedek magyar liberális politikáját (vagy éppen támadják). A legsekélyesebb orbánózós-gyurcsányozós, bolsevik-karvalytőkés vita indul el. Ugyanolyan amplitúdóval, mint az izraeli–arab vita. Miért? Mert nem ismerik a neoliberalizmus szakirodalmát? Ismerik, de elutasítják? A kliséktől nem lehet megszabadulni? A közhelyek nem cáfolhatók? Annyi agresszió gyűlt fel a közterekben, hogy mindegy, kiről-miről van szó, a zsidókról, arabokról, a neoliberalizmusról, Elena Ceaușescuról vagy a globális felmelegedésről, a

medvék túlszaporodásáról, az emberek azonnal, az első adandó alkalommal egymás torkának esnek? Vagy mégis, az én szerkesztői taktikámmal, figyelemmel, témaérzékenységgel van gond? Mégsem kellene öntudatos elefántnak lenni a porcelánboltba?

Öntudatos elefánt vagyok. Hiába kap el a fáradtság, az elkeseredés, hiába küzdöm napok óta a kimerüléssel, az álmatlansággal, hiába érzem, hogy a csalódások, a szidalmak vastagon rakódnak rám, mint valami undok, levarkhatatlan alga, moszat. Hiába figyelmeztet mindenki, hogy vegyek vissza. Ne hajtsak annyira. Sőt ne is induljak el. Beülök az autóba, minél körültekintőbben követem a szabályokat, minél jobban figyelem az utat, minél erősebben kapaszkodom a volánba, annál inkább érzem, hogy veszttem el az irányítást. Nagy csattanással csapódom a szerkesztőség kőkapujába. Pedig lassan vettem be a kanyart. Pedig megadtam az elsőbbséget. Bemértem a megfelelő szöveget. Mégis ott ülök a füstölgő roncsban. Tántorogva megyek fel a rádióstúdióba. Kettős látásom van. A hangomat viszont bemelegítem. Ez az egy rutin, ami megmaradt. Megfelelően mélyíték, bűgök. „Jó estét kívánok, Parászka Borókát hallják” – köszöntöm a hallgatókat. Majd felkonferálok az adást. Magabiztos, erős hangon, ahogy elő van írva. S csak én tudom, hogy milyen füstölgő roncs, rom van körülöttünk, mögöttünk. Most azonban tartjuk az adásmenetet. Egyelőre. A hallgató pedig hallgat.

Byhon Győző: Citadella